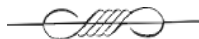

ALE MIHÁLY

Egy lovagrend Magyarországon – a máltaiak

A lovagrend története az Árpád korban

A középkori Magyar Királyság területén II. Géza uralkodásnak idejére tehető a Szentföldről származó János-lovagok megtelepedése. A második keresztes hadjárat idején a nyugatról érkező lovagok között ispotályos lovagok is áthaladtak hazánk területén. A régebbi kutatások János-lovagokat sejtettek az Abony melletti rendházban is. Mint később kiderült ezt stefaniták¹ laktak, akik nem lovagrend voltak, hanem a Szent-Ágoston-i regulát követő kanonokrend.

A meglepedésük a 12. század közepére tehető, mikor Mór esztergomi érsek a Fehérvár melletti Sár szigetén építtetett templomot, amelyet Géza özvegye, Eufrozina fejeztetett be és adta 1187 előtt a jánosrendieknek. Okleveles forrás említi egy bizonyos *Martinus praeceptor Ungariae et Bohemiae*-t, akiben 1186–1193 között az első ismert magyar perjel sejtethjük. A rendtagok kezdetben külföldiek köréből kerültek ki, a 13. század ötvenes éveitől egyre gyakrabban fordulnak elő köztiük magyar származásúak. II. István a lovagrend iránt táplált bizalom miatt felmentette őket minden vám és adó fizetése alól. III. Ince pápa a tizedfizetés alól mentette fel a rendet. 1192-ben a fehérvári ispotályos egyházat a pápa alá rendelték. Következő évben III. Béla írta össze birtokaikat. Felesége, Capet Margit személyében a johaniták biztos támogatót tudhattak. Béla még herceg, mikor pénzt adott jeruzsálemi birtokok vásárlására nekik. Uralkodása idején az ispotályosokban szilárd támogatókra számíthatott.

Az 1216-os esztendő jelentős esemény a rend szempontjából, hiszen elszakadtak cseh rendtestvéreiktől. A következő évben induló magyar keresztes hadjáratban is részt vettek, mikor is II. Andrást felvették a rendbe donatusi (adományosi) minőségben. Szentföldi szolgálataikért a király adományban részesítette őket. 1226-hoz köthető a második névvel ismert magyar perjel, *Johannes magnus magister procuratori* tisztségben. Ekkoriban kaptak jelentős birtokadományokat is, mint Csurgó (1217–26 között a második legnagyobb birtokközpont), Aracs, Keszölc. A XIII. század végére kb. 30 rendházukról tudunk. Fontos szerepüket mutatja, hogy az Aranybulla egyik példányát ők őrizték, majd annak 1231-es megújítása után is náluk maradt egy példány. Rendházaik egyben töltöttek be hiteleshelyi szerepet és ispotályt.

IV. Béla uralkodása alatt részt vettek a muhi csatában (1241. április 11.) is, ahol a templomosokkal együtt menekítették ki a királyt a magyar táborból, valószínűleg *Rembaldus de Voczon procurator* vezetésével. A tatárjárás nem pusztította el fehérvári konventjüket, illetve sárszigeti központjuk is magmaradt. 1247-ben hűbérbe kapták a Szörénységet. De csalódást kellett okozniuk az uralkodónak, mert a jövedelmekből² képtelenek ellátni a határ védelmét. Ezek után ők látták el a (ma budai) várpalota őrségét Központi szállásuk átkerült a később Margit szigetre „keresztelt” Nyulak szigetére. Megkapták a nyugati határvidéken, Pozsony, Moson, Sopron, Németújvár és Vasvár egy-egy tornyának őrzését. V. István utolsó éveiben

a magyar főurakkal került a rend összetűzésbe, mert azok meg akarták kaparintani a rendi birtokokat. A magyar főurakat nagyon bántotta a rend tizedmentessége is.

IV. László megpróbált újabb birtokokat kisajátítani, ami a központi hatalom és a rend újabb konfliktusába torkollott. A 13. század utolsó negyedében a szentföldi rendközpontnak mindennél jobban szüksége volt az anyagi támogatásra, azonban a magyar perjelség ekkor már szinte képtelen volt az évi támogatást megfizetni. A másodjára beözönlő tatárok (1285) kiűzésében szinten nagy szerepük volt a vörös köpönyegűk után veres barátoknak is nevezett johannitáknak. Az Árpád-ház végén sokáig betöltetlen maradt a rendtartományi magiszteri cím. A magyar János-lovagokat a szomszédos: osztrák, lengyel, cseh rendtestvérek képviselték.

„Politikai szerepvállalás”³ és a hanyatlás

III. András halála után (1301. január 14.) a johanniták Károly Róbertet támogatták, a meghatározónak tekinthető rozgonyi csatában is az új király mellet sorakoztak fel. Mivel Magyarországon nem volt templomos per, sok templárius lovag állt be a johannita rendbe, birtokaikat a király pedig az európai példához hasonlóan az ispotályosoknak adta. Így kapták meg a korábbi templomos központot, Vrána (latinul *Arana*, ma Horvátország) várát is 1328 előtt. Ez a vár lett ezután a magyar–szlavón rendtartomány központja ill. fegyvertára. Vrána stratégiai helyzetéből adódóan ezentúl a magyar nagymesterek inkább tekinthetjük hadvezérnek, mint szerzetesnek.

Nagy Lajos aktív itáliai külpolitikájában is kivették a maguk szerepét, részt vettek az 1347–48 nápolyi hadjáratban Cornuti Péter magiszter vezetésével. Lovagkirályunkat 1350-ben is elkísértek Itáliába. Lajos a vránai perjelet az országnagyok sorába emelte.

Nagy szerepe volt az 50-es évek közepén kapott kiváltságaiknak, hogy a lovagi fegyelem igen meglazult a rendben. Ennek ellenére ott találjuk őket a ciprusi ill. rodoszi harcokban is. 1365-ben Alexandria falai alatt is megfordultak

1378-ban a Lajos által kinevezett Bellmonte Raymond a nagymesterrel való összeküldönbözése után visszavonult. Helyébe a magyar származású Palizsnai János (nagymester 1387–1390 között) került, aki mint a későbbiekben kiderült nem volt épp egy nyelő választás.

Palizsnai nem ült tétlenül mikor Lajos meghalt, hanem magánhadsereget gyűjtött és az olasz trónkövetelő, Durazzói Károly mellé állt a Horváthyakkal együtt. Elraboltatta Erzsébet anyakirálynét lányával, Máriával együtt. A fogságban sínylő anyakirálynét 1387-ben megfojtatta.

Luxemburgi Zsigmond, új magyar király vette fel a harcot a rebellis nagyúr ellen, aki Vránába vonult vissza, ahol hónapokig kitartott. Az egyik ostromkor Palizsnai súlyos sebet szerzett, ami halálát okozta. Az új mester Bebek Imre sem bizonyult hűségesnek Zsigmondhoz, hiszen az 1403-as pártütéskor Nápolyi László trónkövetelő mellé állt. Ekkor még a király megbocsátott, de a következő évben Bebek ismét a lázadók mellé állt, Zsigmond ekkor már nem bocsátott meg, letette Bebeket a rend éléről. Az új rendtartományi mester Nagymihályi Albert már csak címében őrzi a vránai perjel címet, mivel azt (ti. Vránát) elődje 100 ezer arany fejében eladta Velencének. 1418-ban Zsigmond kárpótolja rendet az elveszett központért és a Pozsega megyei Pekrecet jelölte ki a rendtartomány székhelyének.

Az egyre erősödő török veszély eltéríti a rendet eredeti célkitűzésétől, a betegápolástól és egyre inkább katonai szerepet játszanak az ország életében. Ezt látszik alátámasztani, hogy 1440-ben Belgrád várkapitánya, Tallóci József töltötte be egyben a magiszteri címet. A magyar történelem egyik súlyos fiasójának számító vránai csatában is részt vettek a lovagok.

A következő zűrzavaros időszakban elvesztették birtokaikat, melyet csak a nándorfehérvári diadal (1456. július 22.) után kaptak vissza. A rend hanyatlását Mátyás sem tudta megállítani, hiába áll a rend élén a magát a törökellenes harcokban kitüntető Beriszló Péter. II. Lajos uralkodása idejére tehető a rend legérzékenyebb vesztesége. Barácsi Mátyás „kiütötte a nyeregből” a szintén pályázó Tomori Pált is. Barácsit azonban már annyira nem érdekelte a rend szellemisége, hogy a rendi birtokokat elzálogosította egy Tahy József nevű főúrnál, aki ezentúl, mint a rend adminisztrátora tovább üzletelt a birtokokkal.

Ferdinánd volt az, aki megelégedte a rend viselt dolgait, és a vezetést Török Bálintra⁴ bízta, akit azonban Buda elfoglalásakor a szultán magával vitt „vendégségbe”. A vendéglátás azonban annyira hosszúra sikerült, hogy a magyar főúr Isztambulban halt meg. Őt a magyar történelem másik nagy alakja követte: Zrínyi Miklós horvát bán. A szigetvári hős 1566. szeptember 8-án több társával együtt hősi halált halt, mikor kirohantak a már alig álló szigeti várból. Zrínyi halálával nem vezettek ki újabb vagyongondnokot. A rend ezentúl csak egy rendházban élt tovább: Sopronban.

Buda 1541-es elestével, az ország hanyatlásával párhuzamosan a rend története is fordulatot vett. A rendi közvagyon átalakult magánvagyonná, amelyet Tahy óta gondnokok kezeltek. A török megjelenése miatt csak egyetlen cél maradt a rend számára, menteni a menthetőt. Az esztergomi konvent átkerült Pozsonyba. A fehérvári konvent vezetője Dalmády Sebestyén⁵ szabad elvonulást kapott a töröktől és Sopron felé vette útját. Dalmády erőteljes személyiségnek bizonyult, megakadályozta rend teljes széthullását. Halálával a konvent világi papok kezébe került, akik 1636-ban átadták a rendházat a jezsuitáknak. A magyar rendtartomány ezentúl csak *de jure* létezett, mint a német nagyperjelség része.

Valójában már régóta nem volt magyar rendtartomány. 1604-től szokás a címzetes vránai perjelek korát számítani a rend magyar történetében. Az 1625. évi LXI. tc. értelmében a zágrábi nagyprépost viselte a vránai perjel címet, egészen 1918-ig. 1807-ig beszélhetünk címzetes magyar nagyperjelségről, ekkor ugyanis meghalt az utolsó német (és egyben magyar) nagymester is. A magyar rendtartomány ezzel megszűnt létezni.

A remények és a megújulás

A 18 században a rend birtokait sok esetben jogtalanul bitorló főurak gördítettek akadályt a rend újjászervezése elé. A 19. században pedig Bécs semmi hajlandóságot sem mutatott tenni valamit rend érdekében. Az utolsó címzetes perjelt a 20. század elejéről ismerjük: Gugler Pál (1906–10). A következő 8 évben a cím betöltetlen maradt. Trianon utána katolikus egyház eszmélése meghozta a reményt az újjáalakulásra, megalakult a nemzeti szövetség, a perjelséghez nem voltak a feltételek adottak.

1925-ben a Máltai Lovagrend követséget állított fel Budapesten, majd az első követ Karátsonyi Jenő április 8-án átadta a megbízólevelet Horthy Miklósnak, melyben kérte a rend újjáalakulását. Ennek előzménye volt, hogy előző év április 4-én elkezdődött a rend protestáns ágának, a Johannita rendnek a megszervezése.⁶ Már ezek előtt is szorgalmazták

az újjászervezést, melyre az 1873-as rendi határozat lehetőséget is adott. 1928. január 21-én értekezletet tartottak, ahol megvitatták a rend alapszabályának tervezetét. Következő hónap 9-én pedig elfogadták az alakuló közgyűlés keretében az alapszabályzatot. A rend elnöke József főherceg nagykeresztes tiszteletbeli tartománynagy lett, miután a rendi nagytanács március 17-én elfogadta a Magyar Lovagszövetség létrejöttét.

1931 nyarán Magyarországra látogatott Ludovico Chigi della Rovere nagymester, akit a kormányzó államfőnek kijáró tisztelettel fogadott. Ekkortájt vásárolta meg a rend a Várban a Fortuna utca 10. szám alatti ingatlant, ahol sor került a könyvtár és az irodák elhelyezésére.

A második világháború azonban szétszakította a lovagokat, a Bajorországba kényszerült József főherceg innen próbálta meg a rendtagokat összefogni. A rend azonban a legínségesebb időkben is tartotta magát eredeti feladatához, a rászorultak segítéséhez.

1954-ben őrgrof Pallavicini Hugó jogi lovagot választották meg a szövetség elnökévé, miután a főherceg idős korára hivatkozva lemondott. Pallavicinit 1968-ban beválasztották a Szuverén Tanács tagjai közé, helyébe Apor Gábort helyezték. 1969-ben a szövetség Kállay Kristóf tiszteletbeli lovagot emelte az elnöki székbe, aki később a vatikáni nagyköveti posztot is betöltötte. Őt 1995-ben Osváth György engedelmességi lovag váltotta fel a szövetség élén, aki máig a MMLSZ⁷ elnöke. A Magyar Máltai Lovagok Szövetsége, a Szuverén Máltai Lovagrend tagja 1996. január 27-én költözött vissza Budapestre a budai Várba, addig Róma adott otthont a szövetségnek.

Magyar Máltai Szeretetszolgálat

A világ 110 országában működnek a rend segélyszervezetei, hazánkban ezt a feladatot a Magyar Máltai Szeretetszolgálat látja el. A szocializmus alatt a hazánkban a máltai segélyakciók élére Kozma Imre zugligeti plébános állt. A magyar segélyszolgálat elődje, az Ausztriában megalakult Ungarischer Malteser Caritas Dienst volt, az MMSZ⁸ 1989. február 10-én jött létre. Az MMSZ célja, hogy segítséget nyújtson a rászorulóknak, öregeknek, hadiárvának. A szervezet közhasznú és jótékony célú szervezet, jelvénye a vörös pajzsba foglalt nyolcágú máltai kereszt.

A szeretetszolgálat több intézménnyel rendelkezik országszerte. Ezek közül néhány: Máltai Szeretetszolgálat Vácott, a pátyi Máltai Gondviselés Háza, a bakonyszentlászlói Gondviselés Háza-Idősek Otthona stb. A szervezet középszintű képviselői szervei a területi máltai szervezetek: Debrecen, Győr, Miskolc, Pest, Pécs, Szeged, Szombathely, Veszprém. Működésüket a Budapesti Központ fogja össze. Tagjainak száma meghaladja kétezer főt, akiket kb. háromezer nyilvántartott önkéntes segít.

FELHASZNÁLT IRODALOM

MARJAI IMRE: *A kereszt és a kard lovagjai*. Budapest, 1990.

TÖRÖK JÓZSEF–LEGEZA LÁSZLÓ: *A máltaiak*. Budapest, 1999.

ZOMBORI ISTVÁN: *Lovagok és lovagrendek*. Budapest, 1988.

JEGYZETEK

¹ Szent István Keresztesei

² Megkapták a só szállításának jogát, ill. az innen befolyó pénzjövedelmek fele is őket illette meg.

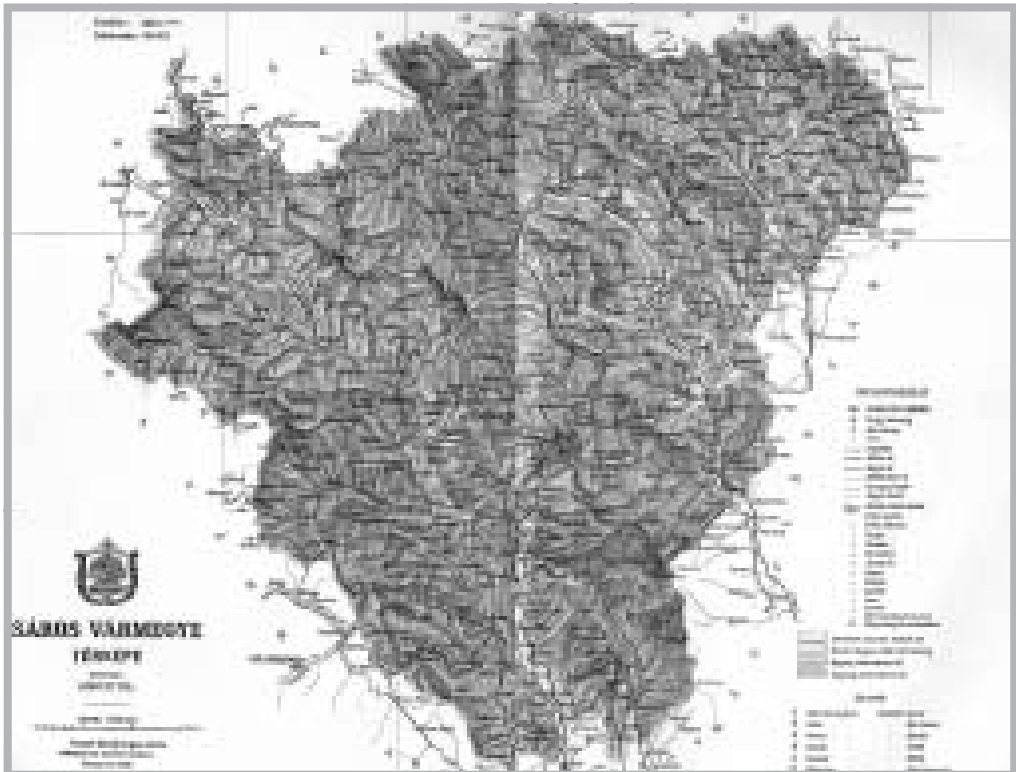
³ Török–Legeza: i. m. 31.

⁴ Török Bálint és Zrínyi Miklós nem lehettek a rend tagjai, mert házasemberek voltak.

⁵ 1551-től praeceptorai minőségben.

⁶ A szakirodalomban is keverednek az elnevezések. A jánosrendiek, ispotályosok, máltaiak, János-lovagok, johanniták alatt ugyanazt szokás érteni. Hivatalosan a johanniták a rend protestáns ága.

⁷ Magyar Máltai Lovagok Szövetsége.

SÁROS VÁRMEGYE TÉRKÉPE A GÖNCZY-KOGUTOWICZ-FÉLE MEGYEATLASZBAN

Referátumok